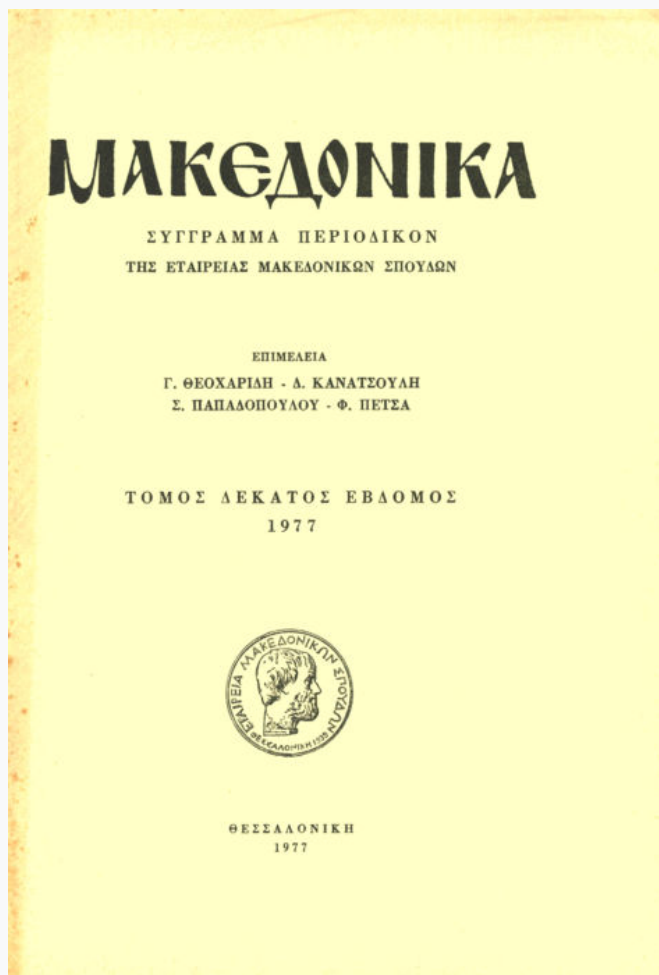

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Το χειρόγραφο RAIK αρ. 171 του Ρώσικου Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.375](https://doi.org/10.12681/makedonika.375)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (1977). Το χειρόγραφο RAIK αρ. 171 του Ρώσικου Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως. *Μακεδονικά*, 17(1), 404–411. <https://doi.org/10.12681/makedonika.375>

Σκόπια

Ἐξετάσεις τῶν σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 793 (17-8-1883), στ. 3, σ. 1 καὶ ἀριθ. 859 (18-7-1884), στ. 2, σ. 3.

» Κατάσταση τῶν σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 824 (10-3-1884), στ. 2-3, σ. 1.

Σοχὸς

Ἐξετάσεις δημοτικῆς σχολῆς καὶ παρθεναγωγείου, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 312 (14-7-1878), στ. 2, σ. 1.

Στρώμνιτσα

Ἐξετάσεις τῶν σχολείων, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 512 (18-7-1880), στ. 1, σ. 3.

Τσοτύλι

Τσούτλειος σχολή, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 606 (26-9-1881) στ. 2-3, σ. 2.

» Ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτήριον Τσοτυλίου ἑξετάσεις Ἰουλίου, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 690 (31-7-1882), στ. 3, σ. 1.

Φιλιπούπολις

Παραίτηση τοῦ Δ/ντοῦ τοῦ Διδασκαλείου κ. Λυσάνδρου Χ. Κώστα καὶ τῆς Δ/ντριάς τοῦ παρθεναγωγείου κ. Σοφίας Γκίκα, «Ἑρμῆς», ἀριθ. 378 (13-3-1879), στ. 2, σ. 1,

Χρούπιστα (Ἄργος Ὀρεστικό)

Παρθεναγωγεῖο ἑξετάσεις Ἰουλίου, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 689 (28-7-1882), στ. 3, σ. 1.

Γυμνασιάρχαι καὶ καθηγηταὶ διαφόρων σχολείων Μακεδονίας, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 978 (14-9-1885), στ. 1-2, σ. 1.

Οἱ διδάσκαλοι τῆς Μακεδονίας, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 1175 (5-9-1887), στ. 3-4, σ. 3, ἀριθ. 1178 (16-9-1887), στ. 2-4, σ. 3 καὶ ἀριθ. 1181 (26-9-1887), στ. 1-4, σ. 3.

Εγκύκλιος Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ σχολείων, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 1662 (27-2-1893), στ. 2-3, σ. 1.

Αἱ ἐν Ἀνατολῇ Ἱταλικάι σχολαί, «Φάρος τῆς Μακεδονίας», ἀριθ. 1345 (28-6-1889), στ. 3, σ. 1.

Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης

ΣΙΔΗΡΟΤΑΑ ΖΙΩΓΟΥ-ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΡΑΙΚ ἀρ. 171
ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Καταλόγου τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων ποὺ βρίσκονται σήμερα στὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ στὸ Λένινγκραντ¹ πληροφορηθήκαμε καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐλληνικοῦ χειρογράφου ΡΑΙΚ² ἀρ. 171³. Ἡ συλλογὴ χειρο-

1. Βλ. I. N. Lebedeva, *Opisanie Rukopisnogo Otdela Biblioteki Akademii Nauk SSSR, tom 5: Grečeskie rukopisi* (= Περιγραφή τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ, τόμος 5: Τὰ ἐλληνικά χειρόγραφα), Λένινγκραντ (Nauka) 1973.

2. Πρόκειται γιὰ τὴ συντομογραφία τῆς φράσεως: «Russkij Arheologičeskij Institut v Konstantinopole» (= Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως).

3. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

γράφων τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως¹ περιήλθε στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ στὸ Λένινγκραντ τὸ 1931². Ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 192 χειρόγραφα³. Τὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171 ἀποκτήθηκε τὸ 1974 σὲ μικροφίλμ ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου⁴. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1976 διασταυρώσαμε τίς πληροφορίες μας ἀπὸ ἐπιτόπια ἐξέταση.

Τὸ ἑλληνικὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171 (ποῦ εἶχε παλιότερο ἀριθμὸ D 17) εἶναι τοῦ τέλους τοῦ 18 αἰ., χαρτ. μὲ φιλιγκράν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 58 φφ. Ἐχει διαστάσεις σελίδων 23,2×16,6 καὶ διαστάσεις κειμένου 17,1×11,0 μὲ 18 σειρές⁵. Στὸ φ. 1 (εἰκ. 1) ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ παλίου (D 17) καὶ τοῦ νέου (171) ἀριθμοῦ τοῦ χειρογράφου ἡ φράση: *φράγκα 10. Ἡ I. N. Lebedeva* ὑποστηρίζει ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν ἀγοραστικὴ ἀξία τοῦ χειρογράφου⁶. Στὰ φφ. 1 καὶ 58 ὑπάρχει ἡ σφραγίδα τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ καὶ στὸ φ. 58ν, ποῦ εἶναι λευκὸ, ὑπάρχει ἡ φράση: *Sobranie Arheologičeskogo Instituta v Konstantinopole 171* (= Συλλογὴ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρ. 171). Τέλος, τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀγοράστηκε τὸ 1906 ἀπ' τοὺς Ρώσους, ποῦ ἦταν στὸ Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ χειρογράφου:

φ. 1

[Ἡ ἐπικεφαλίδα τοῦ ἔργου]:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ / Παιδαγωγία, / (Ἡτοι, /
Λόγος περὶ παίδων καλῆς Ἀγωγῆς, / Ἀνα-
τροφῆς τε, καὶ Συνναστροφῆς, /
τῆς παρὰ Γονέων ἐνσεβδῶν, καὶ Ἐ / ναρέτων
Διδασκάλων γίνεσθαι ὀφειλομένης) /
Συγγραφεῖσα / Παρὰ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου

1. Βασικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια λειτουργίας τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως βλ. στὸ περιοδικὸ ὄργανο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰνστιτούτου: *Известия Русского Археологического Института в Константинополе* (= IRAIK) ἀπὸ τὸν πρῶτο τόμο (1896) κ.ἐ. καθὼς καὶ στὸ περιοδικό: «Βυζαντινὰ Χρονικά - Vizantijskij Vremennik» (= VV) I (1894) 259-260 (= σχετικὰ μὲ τὴν ἱδρυσή του), καὶ 456-460 (= διὰφορες πληροφορίες καὶ τὸ Καταστατικὸ τοῦ Ἰνστιτούτου): 2 (1895) 489-492 καὶ 723-725: 3 (1896) 224-225 καὶ 735-736: 4 (1897) 303-305 καὶ μετὰ τὴ σελ. 768: *Prilozhenie k IV tomu Vizantijskago Vremennika* σ. 1-48 (ἀνεξάρτητη σελιδαρίθμηση): 5 (1898) 354-355: 6 (1899) 293-308: 7 (1900) 574-588 καὶ 588-590.

2. Βλ. E. E. Granstrom, *Grečeskie Srednevekovye rukopisi v Leningrade*, VV 8 (1956) 194. M. Richard, *Répertoire des bibliothèques et des catalogues des manuscrits grecs*, Παρίσι⁹ 1958, σ. 112 καὶ 135. Ἐξάλλου, γιὰ τὴν ὅλη διοργάνωση τῶν σοβιετικῶν ἀρχείων μετὰ τὸ 1917 βλ. Patricia Kennedy Grimsted, *Archives and Manuscript Repositories in the USSR*, Moscow and Leningrad, Princeton, New Jersey (Princeton University Press) (1972), σ. 23-60.

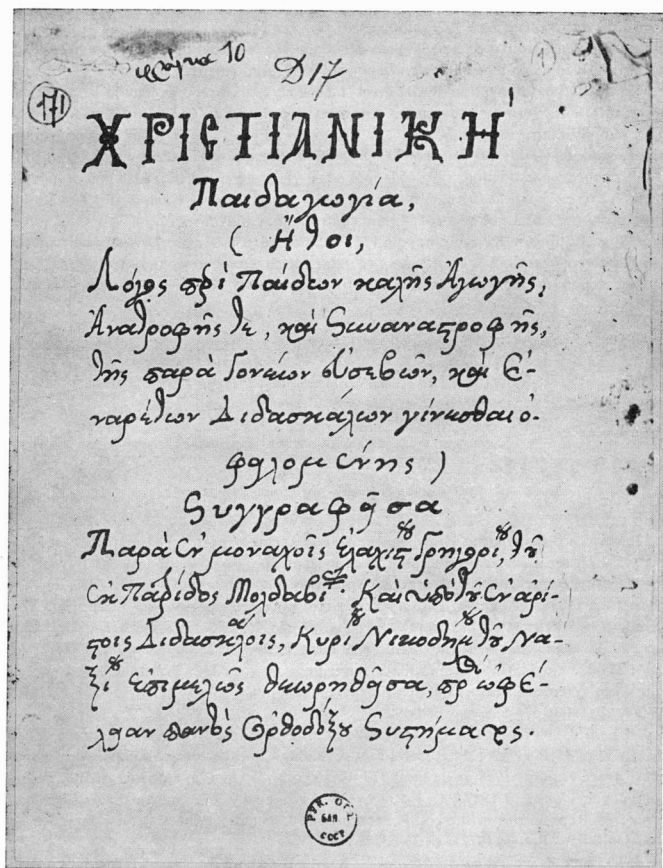
3. Βλ. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 3. O. M. Richard (ὁ.π., σ. 112 καὶ 135) ἀναφέρει 195 χειρόγραφα.

4. Εὐχαριστίες ὀφείλονται στοὺς ἐπεύθυνους τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς ΕΣΣΔ τοῦ Λένινγκραντ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ μικροφίλμ.

5. Γιὰ λεπτομέρειες στὴν περιγραφή βλ. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

6. I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

7. IRAIK 14 (1909) 135 καὶ I. N. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189.

Είχ. 1. Χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171, φ. 1

Γρηγορίου, τοῦ / ἐκ Πατρίδος Μολδαβίας.
 Καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρίστοις Διδασκάλους,
 Κυρίου Νικοδήμου Ναζίου ἐπιμελῶς
 θεωρηθεῖσα, πρὸς ὠφέλειαν παντὸς
 Ὁρθοδόξου Συστήματος¹

φ.1^v

Ἐπίγραμμα εἰς τὴν βιβλὸν
 διὰ στίχων πολιτικῶν
 Ἡ βιβλὸς αὕτη, πρόκειται Διδασκαλεῖον φίλει!
 Γονεῦσι Διδασκάλοις τε, καὶ Παιδίοις ὁμοῦτε.
 Ἐν ταύτῃ γὰρ διδάσκονται, Γονεῖς πῶς δεῖ παιδεῖαν
 Τὰ φίλτατα κατὰ Χριστόν, ὡς Παῦλος παραγγέλλει
 Διδάσκαλοι μαθάνουσι, τῷ τρόπῳ δεῖ διδάσκειν
 Τοὺς Πρωτοπείρους μαθητάς, Ὁρθοδοξίας Πίστιν,
 Ἦθεσι τοῖς προσήκουσι, χριστιανοῖς ἐνθυμίζειν
 Λόγους αὐτῶν κινήματα, σχῆμα καὶ πᾶσαν πράξιν
 Παιδία δὲ τὰ ἄκακα, ἐν ταύτῃ ὀδηγοῦνται,
 Καὶ Γράμματα τὰ Ἱερά, μαθάνειν ἐκμυνοῦνται
 Δι' ὧν σοφίζονται εὐρεῖν, ψυχῆς τὴν σωτηρίαν,
 Καὶ μετὰ θάνατον λαβεῖν, οὐρανῶν βασιλείαν.

φφ. 2-4^v

[ἀφιέρωση τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Τῷ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ
 διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν...
 Τελ.: ... ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ,
 καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων Ἀμήν.

φφ. 5-20^v

[Τὸ 1 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Λόγος περὶ παιδῶν καλῆς ἀγωγῆς,
 ἀνατροφῆς τε, καὶ συναναστροφῆς,
 τῆς παρὰ γονέων εὐσεβῶν, καὶ
 ἐναρέτων διδασκάλων γίνεσθαι
 ὀφειλομένης. Κεφάλαιον, α' ...
 Τελ.: ... ὥστε ὅπου νὰ διαβάζωσιν ἐλεύθερα
 ὅποιον βιβλίον λάβωσιν εἰς τὰς χεῖράς
 των.

φφ. 20^v-27^v

[Τὸ 2 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Κεφ. Β'. Περί τοῦ, ὅτι τὰ παιδιά, εἰς
 μὲν τὴν πρώτην ἡλικίαν, καθ' ἣν ὄνο-

1. Ἡ.Ι.Ν. Lebedeva, ὁ.π., σ. 189, γράφει: «Ἡ Χριστιανικὴ παιδαγωγία (ἦτοι λόγος περὶ παιδῶν καλῆς ἀγωγῆς, ἀνατροφῆς τε καὶ συναναστροφῆς, τῆς παρὰ γονέων εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων γίνεσθαι ὀφειλομένης), συγγραφεῖσα παρὰ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Γρηγορίου, τοῦ ἐκ πατρίδος Μολδαβίας, καὶ ὑπὸ ἐν ἀρίστοις διδασκάλους κυρίου Νικοδήμου τοῦ Ναζίου ἐπιμελῶς θεωρηθεῖσα πρὸς ὠφέλειαν παντὸς ὀρθοδόξου συστήματος».

μάζονται παῖδια, πολεμοῦνται ἀπὸ ἀγνωσίαν καὶ ἀταξίαν· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ὀνομάζονται παῖδες, πολεμοῦνται ἀπὸ λαίμαργίαν καὶ ἀκρασίαν γαστρὸς! ...

Τελ.: ... ὅπου εἰσὶν ὁ κλανθμός καὶ βρονγμός τῶν ὀδόντων. Ἰδοῦ, εἶπον ὑμῖν, ὅτι τοῦτο μόνον ἦκιστα.

φ. 27^v-32

[Τὸ 3 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Κεφ. γ'. Περὶ τοῦ, ὅτι πᾶν ὠφέλιμα εἰσὶ καὶ τὰ ἔξωθεν σεμνὰ σχήματα καὶ εὐτακτα ἦθη, καὶ ταχέως φέρουσι τὸν ἔνδον ἡμῶν ἄνθρωπον εἰς προκοπὴν, καὶ μίμησιν τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀγίων Χριστιανῶν...

Τελ.: ... μετὰ τὴν πρόβουσαν εὐταξίαν, ἐδλάβειαν καὶ σεμνότητα εἰς τὰ Ἱερὰ ὑμῶν σχολεῖα προστρέξατε.

φφ. 32-34^v

[Τὸ 4 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Κεφ. δ'. Περὶ τοῦ, ὅτι οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι, ἔχουσιν ἀκόμῃ καὶ τοιαύτην τάξιν εἰς τὰ Ἱερὰ αὐτῶν σχολεῖα· Καί, ποτὲ μὲν, οἱ σεμνοὶ αὐτῶν μαθηταί, μαθάνουσι τὰ μαθήματα τῶν ποτὲ δέ, κατ' ἐξοχὴν τὰς ὑπ' αὐτῶν τὴν ἐδσέβειαν· ποτὲ δὲ καὶ σιωπῶντες, ἡσυχάζουσιν πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ νοῦς τῶν...

Τελ.: ... ἔπειτα, πάλιν ποιοῦσιν, ὥς ἀνωτέρω ἐρρέθη.

φφ. 34^v-37

[Τὸ 5 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: (φφ. 34^v-35)

Κεφ. ε'. Περὶ τοῦ, ὅτι τὰ παῖδια, διὰ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας τῶν σκιρτῶσι. καὶ ἀγαπῶσιν, ἢ γὰ παίζωσιν, ἢ γὰ τραγουδῶσιν. Ὅθεν, διὰ τὰ μὴν ἐμπέσωσιν ἐκ τούτου εἰς ἀταξίαν, οἱ καλοὶ διδάσκαλοι, μεταχειρίζονται πρὸς αὐτὰ κάποιαν ὥδαν πνευματικῆς· καὶ οὕτως, ἀναπληροῦντες τὸν πόθον τῶν, ἐν ταυτῇ ἀποκοιμίζουσι καὶ τὸν κόπον τῶν, καὶ τὴν ἀταξίαν τῶν...

Τελ.: ... καὶ οὕτω γίνεταί ἀπόλυσις.

φφ. 37-39

[Τὸ 6 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Κεφ. στ'. Περὶ τοῦ, ὅτι οἱ ἀγαθοὶ διδάσκαλοι, ἔτι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων γυμνάζουσιν τοὺς ἐναντῶν μαθητάς καὶ εἰς κά-

ποια ἔθιμα τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· καὶ ἐν πρώτοις,
εἰς ποίας ἡμέρας κλίνομεν γόνυ εἰς προσευχήν, καὶ εἰς ποίας
οὐ. Καὶ πότε τὰ τῶν κεκοιμημένων μνημόσυνα ἐπιτελοῦμεν...

Τελ.: ... καὶ οὕτω γίνεται ἀπόλυσις.

φφ. 39-43

[Τὸ 7 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: Κεφ. ζ'. Περὶ τοῦ, ὅτι πάντ' ὠφέλιμον
εἶναι, καὶ τὰς Κυριακάς, καὶ τὰς ἄλλας
τοῦ χρόνου ἑορτασίμους ἡμέρας,
Δεσποτικάς καὶ Θεομητορικάς, καὶ
ἄλλων ἁγίων μεγάλων, νὰ ἔρχονται
τὰ παιδιά εἰς τὰ σχολεῖα τῶν,
διὰ νὰ κατηγῶνται παρὰ τῶν
διδασκάλων, ἵνα τὸν Θεὸν
δοξολογῶσιν.

Τελ.: ... ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη. καὶ
γίνεται ἀπόλυσις.

φφ. 43-45^v

[Τὸ 8 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: (φφ. 43-43^v)

Κεφ. η'. Περὶ τοῦ,
ὅτι, ἀφ' οὗ τὰ παιδιά φθάσωσιν
εἰς τὴν δευτέραν ἡλικίαν, καθ' ἣν
ὀνομάζονται παῖδες, πολεμοῦνται
ἀπὸ λαιμαργίαν καὶ ἀκρασίαν
τῆς γαστροῦς· διὰ τοῦτο οἱ καλοὶ
διδάσκαλοι, προλαμβάνοντες,
κηρύσσουσιν αὐτοῖς τὸ ἀντιφάρμακον
ταύτης, ἥγουν, τὴν ἐγκράτειαν
καὶ νηστείαν· μήποτε ἐξ ἀκρα-
σίας γαστροῦς ἐμπέσωσιν εἰς
ἀκολασίαν ...

Τελ.: ... καὶ τῷ Χριστῷ πλησιέστερος
καὶ φίλος γίνεται.

φφ. 45^v-56^v

[Τὸ 9 κεφ. τοῦ ἔργου]:

Ἀρχ.: (φφ. 45^v-46)

Κεφ. θ'. Περὶ τοῦ, ὅτι
ἀφ' οὗ οἱ παῖδες ἔξωθεν καλῶς
ἀποστηθίσωσι τὰ περὶ τῆς χριστιανικῆς
πίστεως ὀρθήντα Κατηχητικὰ βιβλία,
ἔτι δὲ καὶ τοὺς Δαβιδικοὺς ψαλμούς,
καὶ ἐντελῶς γυμνασθῶσι, καὶ μάθωσι
πάντα ἐκεῖνα, ὅπου ἀνωτέρω
ἐρρέθησαν· τότε οἱ εὐσεβεῖς γονεῖς
τῶν ἔρχονται καὶ τὰ παραλαμβάνουσιν
ἐκ τῶν χειρῶν τῶν διδασκάλων
τῶν. Πρὶν δὲ τὰ παραλάβωσιν,
ὁ καθ' εἷς διδάσκαλος ἐν τῷ
αὐτοῦ σχολεῖν κατηγεῖ καὶ διατίθεται

ἐντολὰς τοῖς ἐναντοῦ μαθηταῖς...

Τελ.: ... Ἀμὴν. α' Ἀνὴρ ἄφρων, οὐ
γινώσεται καὶ ἀσύνετος, οὐ
συνήσει ταῦτα¹.

φφ. 57-58 Ἀρχ.: Τροπάρια ὠφέλιμα, ψαλλόμενα, εἰ δυνατόν,
καθ' ἐκάστην ὑπὸ τῶν παιδῶν ἐν
τοῖς σχολείοις αὐτῶν ...
Τελ.: ... ὅταν καυθῇ διὰ τάχους ὡς
πῦρ ὁ θυμὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἀρχικὴ παρατήρησή μας νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γίνη γιὰ τὰ πρόσωπα τῶν συγγραφέων. Βασικὰ δὲν γνωρίζουμε περισσότερα πράγματα γιὰ τὸν μοναχὸ Γρηγόριο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὴ Μολδαβία². Γνωρίζουμε ὁμῶς πολλὰ γιὰ τὸν δεύτερο ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τὸν Νικόδημο ἀπὸ τὴ Νάξο. Εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης (1749-1809)³. Μέχρι σήμερα ὁμῶς, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, κανεὶς ἀπ' ὅσους ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου δὲν ἀναφέρθηκε καὶ στὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀναφέρεται ὡς *μοναχός* καὶ ὁ Νικόδημος ὡς *διδάσκαλος*. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐξέταση τοῦ χειρογράφου δὲν μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε σὲ τί ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, ἀλλὰ πρέπει νομίζουμε νὰ ἀρκεσθοῦμε στὴ φράση... *ἐπιμελῶς θεωρηθεῖσα*...

Ἄλλη βασικὴ παρατήρησή μας εἶναι στὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου. Βέβαια πρόκειται γιὰ ἔργο παιδαγωγικοῦ περιεχομένου, ὅπου ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία σελίδα κυριαρχοῦν οἱ θρησκευτικὲς παιδαγωγικὲς ἀντιλήψεις⁴. Ἐκεῖνο ὁμῶς ποῦ θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσῃ ὁ ἐρευνητὴς στὸ περιεχόμενο τοῦ χειρογράφου εἶναι κυρίως οἱ δοξασίες τῶν Κολλυβάδων. Καὶ αὐτὴ νομίζουμε εἶναι ἡ βασικὴ σημασία τὴν ὁποία ἔχει τὸ χειρόγραφο RAIK ἀρ. 171. Τὸ παιδαγωγικὸ αὐτὸ ἔργο: *Χριστιανικὴ παιδαγωγία*, γραμμένο ἀπὸ δύο μοναχούς τοῦ κύκλου τῶν Κολλυβάδων, περιέχει γιὰ παιδιὰ τίς ἰδέες τῶν Κολλυβάδων. Ἡ πρώτη θέση τῶν Κολλυβάδων στὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας καὶ τὰ μνημόσυνα ἀναφέρεται στὸ 6 κεφ. τοῦ ἔργου (φφ. 37-39) καὶ ἡ δευτέρα στὸ ζήτημα τῆς συχνῆς Θείας Κοινωνίας στὸ 8 κεφ. τοῦ ἔργου (φφ. 43-45)⁵.

Τέλος, μὲ τὸ περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου ἐπιβεβαιώνεται ἀκόμη μιὰ φορὰ ὅτι τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων εἶχε ἐπεκταθῇ καὶ σ' ἄλλες χώρες τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου⁶.

1. Βλ. «Ἀνὴρ ἄφρων οὐ γινώσεται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα» (Ψαλ. 91, 7).

2. Ἦσως εἶναι ὁ κολλυβάς ἱερομόναχος Γρηγόριος ποῦ ἔγραψε ἐπιστολὴ ἀπ' τὸ Βουκουρέστι στὴ Μονὴ Ἰβήρων τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Βλ. τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς στὸν Κωδ. τῆς Μονῆς Κουτλουμουσιῦ ἀρ. 530, φφ. 255-275.

3. Προβλ. Κ. Κ. Παπουλίδης, Nicodème L'Hagiorite (1749-1809), «Θεολογία», 37 (1966) 294-313, 390-415, 575-590 καὶ 38 (1967) 95-118, 301-313· τοῦ Ἰδίου, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἀγίου Ὁρους εἰς τὸν Βαλκανικὸν ὠρὸν τὸν 18 αἰ. «Μακεδονικά» 9 (1969) 278-298.

4. Πρβλ. στὸ φ. 45^ν τὴ φράση: «... ἀποστηθίσωσι τὰ περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ρηθέντα Κατηχητικὰ βιβλία, ἔτι δὲ καὶ τοὺς Δαβιδικοὺς ψαλμοὺς...».

5. Βλ. κυρίως Χ. Σ. Τζώγα, Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἀγίῳ Ὁρει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1969, Κ. Κ. Παπουλίδης, Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, Ἀθήνα 1971.

6. Γιὰ περισσότερα βλ. Κ. Κ. Παπουλίδης, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἀγίου Ὁρους εἰς τὸν βαλκανικὸν ὠρὸν τὸν 18. αἰ., ἑ.ἀ., σ. 278-298.

Ὁ μοναχὸς Γρηγόριος¹ βέβαια μπορεῖ νὰ ζοῦσε στὸ Ἅγιον Ὅρος, στὴν πατρίδα του ἢ ἀκόμη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ χειρόγραφο ἀγοράστηκε τὸ 1906 ἀπ' τοὺς Ρώσους, ποὺ ἦταν στὸ Ρωσικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως ἀποδεικνύει ἀκόμη μιὰ φορὰ ὅτι κολληβαδικὰ κείμενα κυκλοφοροῦσαν ἔξω ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος².

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΝΑ ΦΙΡΜΑΝΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΜΠΑΛΑΦΤΣΑΣ (ΚΟΛΧΙΚΟ) ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τὸ φιρμάνι ποὺ δημοσιεύω παρακάτω³ ἀναφέρεται στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ χωριοῦ Μπαλάφτσα, τώρα Κολχικό, τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ τοῦ νομοῦ Θεσσαλονίκης. Εἶναι μιὰ διαμαρτυρία τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ μέσφ τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης σχετικὰ μὲ τίς συνηθισμένες καταπατήσεις ἐκκλησιῶν ἀπὸ τούρκους στρατιωτικούς.

Ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀναφέρεται στὸ φιρμάνι «Μπαλιφτός». Ἔτσι ἀποκαλοῦνταν καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν γύρω χωριῶν, Λαγκαδᾶ, Σωχοῦ, Ὁσσας, Προφήτη, Λητῆς. Τὸ ὄνομα «Μπαλάφτσα» ἐπικράτησε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912.

Τὸ φιρμάνι ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ σουλτάνο Μαχμούτ Β' (1808-1839) ἀπαγορεύει τίς ἐπεμβάσεις καὶ τίς βιαιοπραγίες τῶν κρατικῶν ὀργάνων στὶς ἐκκλησίες καὶ εἶναι στοιχεῖο χρήσιμο στὴν ἔρευνα τῶν προνομίων.

Τὸ φιρμάνι εἶναι πρωτότυπο (βλ. εἰκ. 1). Εἶναι γραμμένο μὲ μαύρη μελάνη σὲ χαρτί διαστάσεων 0,54 × 0,77μ. Διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση. Μόνο σὲ τρία σημεία ποὺ διπλώνει εἶναι φαγωμένο. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια, στὴν ἀρχή, ἔχει σημείωση δυσανάγνωστη. Πιο κάτω μὲ ἄλλη γραφὴ γράφει: «Φιρμάνι Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίας Παρασκευῆς Μπαλάφτσας νῦν Κολχικοῦ». Στὴ μέση ἔχει τὴν ὑπογραφή ἀξιωματοῦχου.

Μαχμούτ, γιὸς τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ⁴, πάντοτε νικητῆς.

Ὁ ἐνδοξότατος τῶν μουσουλμάνων κριτῶν, ὁ ἀλλοσιτος τῶν μονοθεϊστῶν, τὸ μεταλλεῖο σοφίας καὶ ὀρθολογισμοῦ, αὐτὸς ποὺ ὑψώνει τίς σημαίες τοῦ ἱεροῦ νόμου καὶ τῆς θρησκείας, ὁ κληρονόμος τῶν γνώσεων τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ποὺ τοῦ ἀνήκει ἡ μεγάλη εὐσπλαχνία τοῦ ἀρωγοῦ Βασιλιᾶ, ὁ κύριός μας, ὁ καλὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ὃς ἀξήθηον οἱ ἀρετές του.

Μόλις φτάση ἡ αὐτοκρατορικὴ ὑψηλὴ γραφὴ, ἃς γίνη γνωστὸ ὅτι⁵... ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν ποὺ διαμένει στὴν εὐδαίμονα πρωτεύουσά μου ὑπέβαλε στὸ αὐτοκρατορικὸ μου Ντιβάνι αἴτηση σφραγισμένη. Τὸ περιεχόμενό της κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς: σύμφωνα

1. Πρβλ. στὸ φ. 1: «...ἐκ πατρίδος Μολδαβίας...»

2. Γιὰ περισσότερα βλ. Κ. Κ. Παπουλίδη, Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, ἔ.α., σ. 84-94.

3. Τὸ φιρμάνι, ποὺ τὸ ἔχω καταθέσει στὸ Ἀρχεῖο χειρογράφων τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὸ ἔχει μεταφράσει ὁ Διευθυντῆς τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖου Μακεδονίας κ. Βασίλης Δημητριάδης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ ὅδ.

4. Μαχμούτ Β' 1223(1808)-1255(1839).

5. Τὸ κείμενο κατεστραμμένο.